

МАСЛЕННИКОВ

Євген Іванович

evgenmaslennikov@ukr.net

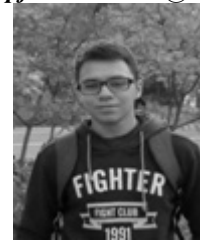
д.е.н., професор, Одеський
національний університет
імені І.І. Мечникова

УДК 336.221

ГУСЄВ

Артем Олександрович

onuepfartemhusiev@ukr.net

студент, Одеський національний
університет імені І.І. Мечникова

ОПТИМІЗАЦІЯ ПОДАТКОВИХ ПЛАТЕЖІВ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РІВЕНЬ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

OPTIMIZATION OF TAX PAYMENTS AND ITS IMPACT ON THE INCOME OF THE STATE BUDGET

MASLENNIKOV Yevhen Ivanovich – Doctor of Economics, Professor, Odesa National University after I.I. Mechnykov

HUSIEV Artem Oleksandrovych – student, Odesa National University after I.I. Mechnykov

У статті досліджено теоретико-методологічні основи оптимізації податкових платежів та її вплив на рівень доходів державного бюджету. Визначено основні типи податкової політики за різними класифікаційними ознаками, види податкових ставок. Проаналізовано чинну систему оподаткування України, виявлено її основні переваги і недоліки, а також запропоновано основні шляхи її вдосконалення й оптимізації. Встановлено взаємозв'язок між організацією системи оподаткування держави та ефективністю податкових надходжень до державного бюджету й розвитком національної економіки в цілому.

* * *

В статье исследованы теоретико-методологические основы оптимизации налоговых платежей и ее влияние на уровень доходов государственного бюджета. Определены основные типы налоговой политики по разным классификационным признакам, виды налоговых ставок. Проанализирована действующая система налогообложения Украины, определены ее основные преимущества и недостатки, а также предложены основные пути ее усовершенствования и оптимизации. Установлена взаимосвязь между организацией системы налогообложения Украины и эффективностью налоговых поступлений в государственный бюджет и развитием национальной экономики в целом.

* * *

The article deals with theoretical and methodological foundations of the optimization of tax payments and its impact on the income of the state budget. The main types of the tax policy according to different classification criteria: according to the economic factors (fiscal, regulating and combinational) and according to the extent of the state regulation (discretionary and non-discretionary) and types of tax rates (progressive, regressive and proportional) are determined. The current system of taxation of Ukraine is analyzed, its main advantages and disadvantages are determined and the main ways of its improvement and optimization are proposed. The relationship between the organization of the tax system and the efficiency of tax revenues to the state budget and the development of the national economy in general is fixed. Optimization of tax system of Ukraine consists of the following components: a selection of the most effective type of tax policy; selecting the use a specific model of taxation (use of certain tax rates); the use of measures to optimize the structure of tax revenues to the State budget. Maximize the revenue of the State budget and the growth of the national economy will: combinational type of tax policy, which provides for the establishment of the average tax rates, allowing you to simultaneously fill in adequately state the budget and create conditions to provide a low level of shadow sector of the economy; the application of the proportional model of taxation, the introduction and progressive rates in case of high culture of paying taxes; providing a high level of tax revenues to the State budget at the expense of direct taxes, the adoption of measures to reduce the share of value-added tax revenue budget for the tax system of Ukraine is particularly actually.

Ключові слова: оптимізація податкових платежів, доходи державного бюджету, система оподаткування, податкова політика, податкові ставки, податкове навантаження, національна економіка

Ключевые слова: оптимизация налоговых платежей, доходы государственного бюджета, система налогообложения, налоговая политика, налоговые ставки, налоговая нагрузка, национальная экономика

Keywords: optimization of the tax payments, income of the state budget, system of taxation, tax policy, tax rates, tax burden, national economy

ВСТУП

Оптимізація системи оподаткування України, що дозволить, з одного боку, зменшити податковий тягар для платників податків, з іншого – збільшити доходи Державного бюджету України за рахунок податкових надходжень.

Дослідженню теоретико-методологічної складової оптимізації податкових платежів присвячені наукові

праці українських і зарубіжних вчених: А. Скрипника, Т. Єфименко, В. Загорського, П. Мельника, А. Крисоватого, А. Соколова, А. Соколовської, В. Федосова, Ю. Іванова, М. Кучерявенка, С. Юрія, М. Литвина, К. Брауера, О. Десятнюка, К. Шмельова, Є. Масленнікова та інших. У працях науковців охарактеризовано й проаналізовано певні елементи системи оподаткування (податкові ставки, податкове навантаження, податкова

політика тощо), наведено пропозиції стосовно основних напрямів її вдосконалення.

Відсутність єдиної думки стосовно визначення шляхів реформування системи оподаткування України з урахуванням певних національних особливостей – основна невирішена проблема науковців.

МЕТА РОБОТИ – дослідити вплив організації податкових платежів на рівень доходів державного бюджету; визначити шляхи оптимізації системи оподаткування України на мікро- і макроекономічному рівнях.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті були використані наступні загальнонаукові та специфічні методи дослідження: системний та морфологічний аналіз, порівняння, узагальнення, графічний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

Характеризуючи поняття податкової системи, слід чітко розмежовувати два основних підходи стосовно його визначення:

1. Податкова система – сукупність податків і платежів податкового характеру, що на законодавчому рівні закріплені в державі;

2. Податкова система – включає в себе механізми нарахування, сплати податків, а також контролю й відповідальності за порушення податкового законодавства.

Слід зазначити, що поняття «податкова система» і «система оподаткування» відрізняються, насамперед, обсягом значення (поняття «податкова система» є більш широким, оскільки включає також платників податків і контролюючі органи).

Так, система оподаткування – сукупність податків і зборів, які встановлені чинним законодавством, а також механізмів і способів їх розрахунку і сплати до

державного бюджету всіх рівнів [1, с. 96-97].

Основними складовими системи оподаткування є:

- типи податкової політики;
- види податкових ставок;
- сукупність податків і платежів податкового характеру як основних джерел доходів державного бюджету.

Податкова політика – діяльність держави у сфері встановлення, правового регулювання й організації стягнення податків і податкових платежів до державного бюджету всіх рівнів [2, с. 117].

Залежно від економічних чинників, держава реалізує один з трьох типів податкової політики:

- фіскальний (високий рівень податкових ставок);
- регулюючий (низький рівень податкових ставок);
- комбінаційний (рівноважний) (середній рівень податкових ставок) [3, с. 116-117].

Фіскальний тип податкової політики передбачає встановлення максимальних податкових ставок, податкове навантаження для платників – найбільше. Така політика враховує лише фіскальні інтереси держави. Зокрема, фіскальна політика є характерною для України (особливо періоду 1990-их – початку 2000-их рр.). На перший погляд, високі податкові ставки мають призводити до збільшення доходів державного бюджету. Проте у зв'язку з підвищенням податкового навантаження платників податків, створюються умови для розвитку тіньової економіки або вивільнення грошових коштів з-під оподаткування через офшорні зони. Як наслідок, така податкова політика зазвичай не сприяє максимальному наповненню державного бюджету. Залежність між типом податкової політики та обсягом податкових надходжень до державного бюджету визначає крива Лаффера (рис. 1).

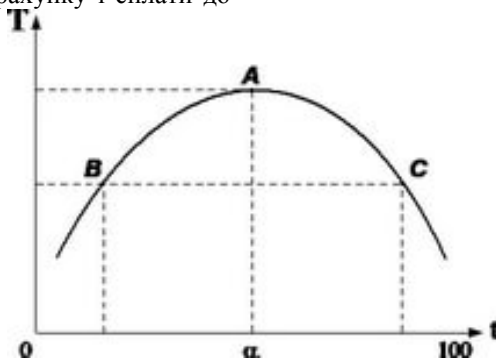

Рис. 1. Крива Лаффера [4]

У кривій Лаффера (рис. 1) фіскальна податкова політика відображається в точці С.

При цьому доходи державного бюджету від податкових надходжень (Т) за високих податкових ставок не будуть найвищими.

Слід зазначити, що встановлення податкових ставок на високому рівні може призвести і до зворотного ефекту – збільшення податкових надходжень. Зокрема, ставки прибуткового податку з фізичних осіб у Скандинавських країнах в окремих випадках можуть перевищувати 50 %, що, однак, істотно не збільшує рівень тіньової економіки, і, як наслідок, збільшує рівень податкових надходжень за рахунок високих податкових ставок (дохід від фіскальної політики значно

перевищує втрати внаслідок ухилення від оподаткування). Це пов'язано, насамперед, з високим рівнем податкової культури Скандинавських країн.

Регулюючий тип податкової політики передбачає встановлення низьких податкових ставок, податкове навантаження для платників – найменше. Така політика, на відміну від фіскальної, враховує інтереси головним чином платників податків. Головною перевагою даного типу податкової політики є незначний рівень тіньової економіки внаслідок низького податкового тягаря. Як наслідок, більшість податкових платежів надійдуть до державного бюджету. Основним недоліком регулюючої податкової політики є низький рівень доходів внаслідок низьких податкових ставок;

держава матиме у своєму розпорядженні значно менше грошових коштів на проведення різноманітних соціальних програм.

У кривій Лаффера (рис. 1) регулююча податкова політика відображається в точці В.

Така податкова політика може бути ефективною для держав з низьким рівнем культури сплати податків (у тому числі для України).

Комбінаційний (рівноважний) тип податкової політики передбачає встановлення середніх податкових ставок, податкове навантаження для платників – помірне. Така податкова політика поєднує фіскальні інтереси держави та інтереси платників податків. Зазвичай, з точки зору максимізації доходів державного бюджету, найбільш ефективним є встановлення середніх податкових ставок, за яких, з одного боку, обсяг податкових надходжень буде достатнім для фінансування соціальних фондів, з іншого – рівень податкового навантаження для юридичних і фізичних осіб не сприятиме активному розвитку тіньової економіки.

У кривій Лаффера (рис. 1) комбінаційна (рівноважна) податкова політика відображається в точці А.

За середнього рівня податкової ставки (t) (у точці α), рівень податкових надходжень (T) буде максимальним.

Однак під впливом інших факторів (у першу чергу, рівня податкової культури), оптимальний рівень податкової ставки (точка α) може переміститись у той чи інший бік. Так, для України, податкова ставка, що забезпечить максимальний дохід державного бюджету, буде нижчою, ніж для більшості європейських країн.

Податкова політика також може бути дискреційною і недискреційною (в залежності від рівня впливу держави на систему оподаткування і податкову систему загалом).

Дискреційна податкова політика – сукупність заходів держави, спрямованих на забезпечення повної зайнятості та перерозподілу ВВП шляхом зміни державних видатків, системи оподаткування та підходів до формування державного бюджету в цілому. Так, основними засобами дискреційної політики можуть бути:

- соціальні програми;
- управління податковим навантаженням;
- державні інвестиції тощо.

Дискреційна політика буває стимулюючою і стримуючою.

Стимулююча дискреційна політика передбачає збільшення сукупного попиту за допомогою зниження податків та збільшенням державних витрат. Головною метою такої політики є забезпечення економічного росту країни.

Стримуюча дискреційна політика передбачає зниження сукупного попиту за допомогою підвищення податків та зниженням державних витрат. Основна мета цієї політики – стримування інфляції.

Таким чином, стимулююча політика призводить до зменшення доходів і збільшення видатків державного бюджету, однак, при цьому забезпечується збільшення попиту й економічне зростання. Стримуюча політика дозволяє збільшити доходи державного бюджету шляхом підвищення податків; використовується, як правило, у період т.з. «перегріву» економіки з метою знизити надлишковий попит й інфляцію.

Недискреційна податкова політика – автоматична

політика, за якої доходи і видатки державного бюджету регулюються ринком без безпосереднього втручання уряду.

Податкова ставка – розмір податкових нарахувань на одиницю чи від одиниці виміру бази оподаткування [5, ст. 25.1]. Залежно від методу встановлення ставки податку поділяються на специфічні і адвалорні.

Специфічні податкові ставки передбачають встановлення фіксованої величини розміру податкових нарахувань стосовно кожної одиниці бази оподаткування [5, ст. 28.1]. Прикладом специфічних податкових ставок в Україні є акцизний податок (встановлюються на більшість підакцизних товарів). Слід зазначити, що специфічні ставки недоцільно застосовувати на прямі податки, оскільки такі ставки зовсім не враховують платоспроможність платників, а отже не сприяють максимізації доходів державного бюджету та призводять до максимального податкового навантаження для платників податків з низьким рівнем доходів.

Адвалорні податкові ставки передбачають встановлення розміру податкових нарахувань у відсотковому або кратному відношенні до одиниці вартісного виміру бази оподаткування [5, ст. 28.2]. У системі оподаткування України переважають адвалорні ставки (ПДВ, податок на прибуток підприємств, ПДФО, акцизний податок на окремі товари тощо).

Залежно від рівня податкового навантаження для платників податків розрізняють наступні види адвалорних ставок:

- прогресивні;
- регресивні;
- пропорційні.

Прогресивні ставки встановлюються з метою збільшити доходи державного бюджету за рахунок високого податкового навантаження для платників з високим рівнем доходів, що має призвести до зменшення соціальної стратифікації населення за доходами. Так, прогресивні податкові ставки передбачають збільшення податкової ставки із ростом бази оподаткування. Прогресивне оподаткування успішно використовується в економічно розвинених країнах Західної Європи. Зокрема, у Франції при річному доході, що не перевищує 6000 Євро, прибутковий податок з фізичних осіб не стягується (використовується ставка 0 %), а при річному доході понад 1 мільйон Євро – податкова ставка становить 75 % [3]. Проте впровадження прогресивного оподаткування в Україні не забезпечить максимальне наповнення державного бюджету, в першу чергу, через низький рівень культури сплати податків і, як наслідок, розвиток тіньового сектору економіки. Іншим істотним недоліком прогресивних адвалорних податкових ставок є відсутність стимулювання до збільшення доходів, оскільки за даної моделі оподаткування зі збільшенням доходів збільшуватиметься і податкове навантаження для платників податків.

Регресивні ставки передбачають зменшення податкової ставки із ростом бази оподаткування (у разі збільшення абсолютної суми сплати податку). Основною ідеєю впровадження регресивних податкових ставок є стимулювання фізичних і юридичних осіб до збільшення власних доходів через зменшення податкового навантаження зі зростанням доходів. Проте на

сьогоднішній день у світовій практиці регресивні ставки застосовуються рідко, оскільки така модель оподаткування лише частково враховує платоспроможність населення, за регресивного оподаткування найбільший податковий тягар матимуть платники з низьким рівнем доходів, що призведе до:

– підвищення соціального розшарування населення за доходами;

– зниження доходів державного бюджету (зниження податкової ставки при більшій податковій базі призведе до більших втрат коштів державного бюджету, ніж додаткові надходження за рахунок підвищення податкової ставки при низькій податковій базі).

Слід зазначити, що пропорційні податкові ставки на непрямі податки (ПДВ, акцизний податок, мито) фактично мають характер регресивних ставок, оскільки об'єктом оподаткування непрямих податків є видатки на споживання. При цьому непрямі податки стягуються без урахування платоспроможності, тобто платники непрямих податків з різним рівнем доходів сплачують до бюджету однакову суму податкових платежів на той самий товар (податкове навантаження знижується при збільшенні доходів, що свідчить про регресивний характер непрямих податків, незважаючи на фіксовану податкову ставку).

Пропорційні ставки означають встановлення фіксованого розміру ставки податку незалежно від бази оподаткування. У системі оподаткування України всі адвалорні ставки є пропорційними. Пропорційне оподаткування не призводить до зміни рівня соціальної стратифікації населення за доходами, оскільки податкове навантаження платників податків з будь-яким рівнем доходів є однаковим. Впровадження пропорційних податкових ставок сприяє найбільшому рівню податкових надходжень до державного бюджету, що пов'язано також з відсутністю умов для розвитку тіньового сектору економіки, бо податковий тягар для платників з високим рівнем доходів (які найбільше впливають на формування доходів державного бюджету) є значно нижчим, на відміну від прогресивного оподаткування. Особливо це стосується України та інших країн з низьким рівнем культури сплати податків.

Проте у зв'язку із застосуванням різних податкових пільг: податкова соціальна пільга (ПСП), неоподатковуваний мінімум доходів громадян та інші, пропорційна система оподаткування може мати прихований прогресивний характер (в Україні на сьогоднішній день усунуто прогресивний характер системи оподаткування шляхом підвищення рівня мінімальної заробітної плати; ПСП в Україні, хоча і передбачена чинним законодавством, фактично не застосовується, оскільки мінімальна заробітна плата у понад 2 рази перевищує прожитковий мінімум) [6, ст. 7-8].

Таким чином, максимізації податкових надходжень найбільше сприятимуть прогресивні чи пропорційні податкові ставки в залежності від рівня податкової культури в країні.

У відповідності до ст. 9-10 Податкового кодексу України (ПКУ), в Україні стягуються наступні загальнодержавні і місцеві податки і збори:

Загальнодержавні податки і збори:

- 1) Податок на прибуток підприємств;
- 2) Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО);

3) Податок на додану вартість (ПДВ);

4) Акцизний податок;

5) Екологічний податок;

6) Рентна плата;

7) Мито [5, ст. 9].

Відповідно до п. 16-1 підрозд. 10 розд. XX ПКУ, в Україні тимчасово також стягується військовий збір.

Місцеві податки і збори:

1) Податок на майно;

2) Єдиний податок;

3) Збір за місця для паркування транспортних засобів;

4) Туристичний збір [5, ст. 10].

На рівень доходів загальнодержавного бюджету впливають загальнодержавні податки і збори.

Аналізуючи доходи Державного бюджету України на 2019 р. (1026 млрд. грн.), слід зазначити, що основну питому вагу доходів (83,8 %) складають податкові надходження (понад 860 млрд. грн.).

Структура податкових надходжень Державного бюджету України на 2019 р. сформована на рис. 2.

Так, основними джерелами податкових надходжень до Державного бюджету України на 2019 р. є (рис. 2):

– ПДВ (50,5 %);

– акцизний податок (15,1 %);

– ПДФО (12,3 %);

– податок на прибуток підприємств (11,1 %).

Слід зазначити, що в системі оподаткування України у структурі податкових надходжень до Державного бюджету України на 2019 р. основну питому вагу займають непрямі податки: ПДВ, акцизний збір, мито (69,7 %). Це свідчить про неефективність системи оподаткування України, оскільки непрямі податки не сприяють економічному зростанню, адже вони стягуються із витрат на споживання і мають регресивний характер, тобто не враховують платоспроможність платників. При цьому непрямі податки призводять до порушення рівноваги між попитом і пропозицією, так як видатки споживачів складаються не лише із собівартості товарів і прибутку виробників, а й також із суми непрямих податків.

Окремо слід звернути увагу на дуже високу частку ПДВ у структурі податкових надходжень (понад 50 %), що складає 42,3 % від усіх доходів Державного бюджету України на 2019 р. [5, дод. 1]. Як відомо, ПДВ здійснює лише фіскальну функцію, на відміну від інших непрямих податків (акцизний податок та мито), які також здійснюють регулюючу та соціальну функції. Це свідчить про низьку ефективність ПДВ як джерела доходів державного бюджету і тому, в розвинених країнах світу частка цього податку незначна (основними податковими джерелами наповнення державного бюджету в цих країнах є ПДФО та податок на прибуток підприємств). Наприклад, у системі оподаткування США ПДВ взагалі не існує (фактично у більшості штатів ПДВ замінює місцевий податок з продажів, ставка якого не перевищує 8,25% і, як наслідок, питома вага цього податку незначна).

Отже, в Україні слід вживати заходи стосовно підвищення податкових надходжень до державного бюджету за рахунок прямих податків і поступового зниження частки непрямих податків, насамперед, ПДВ.

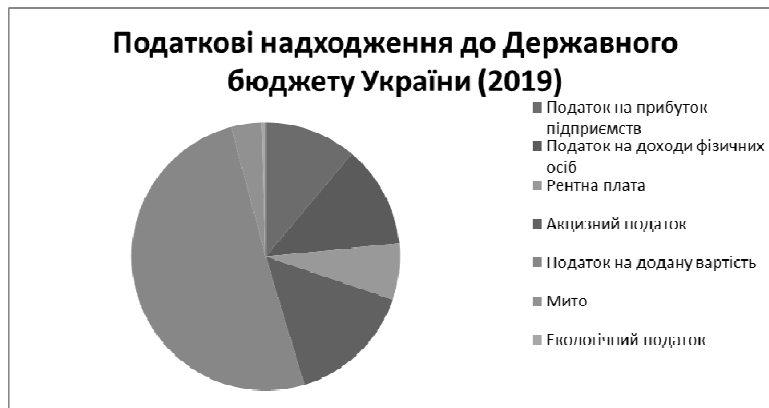

Рис. 2. Податкові надходження до Державного бюджету України (2019)
[складено авторами на основі даних [6, дод. 1]]

ВИСНОВКИ

Таким чином, оптимізація системи оподаткування України складається з наступних компонентів: вибір найбільш ефективного типу податкової політики; вибір застосування певної моделі оподаткування (використання певних податкових ставок); вживання заходів стосовно оптимізації структури податкових надходжень до державного бюджету.

Максимізації доходів державного бюджету та зростанню національної економіки сприятимуть: комбінаційний тип податкової політики, який передбачає встановлення середніх податкових ставок, що дозволяє одночасно наповнювати у достатньому обсягу державний бюджет та створювати умови для забезпечення низького рівня гіньового сектору економіки; застосування пропорційної моделі оподаткування, можливе впровадження і прогресивних ставок у випадку високої культури сплати податків; забезпечення високого рівня податкових надходжень до державного бюджету за рахунок прямих податків, прийняття заходів стосовно зниження частки ПДВ у доходах бюджету, що для системи оподаткування України є особливо актуально.

Список використаних джерел

1. Кривоватий А.І., Іванов Ю.Б., Десятнюк О.М. Податкова система: підр. Київ, 2006. 920 с.
2. Юрій С.І., Федосов В.М. Фінанси: підр., Київ, 2008. 611 с.
3. Гусев А.А. Взаимосвязь проблемы налогообложения и экономического роста. Материали IX Міжнародного круглого столу "Актуальні соціально-економічні та правові проблеми розвитку України та її регіонів". Одеса, 2018. С. 116-119.
4. Юодайтене О. Экономическая теория, макроэкономика. URL: <https://pandia.ru/text/78/148/14934-8.php>
5. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 01.03.2019. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

6. Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України від 23.11.2018 р. № 2629-VIII. Дата оновлення: 23.03.2019. URL: <https://data.rada.gov.ua/laws/show/2629-19>

7. Масленніков Є.І., Нетребська К.Ю. Трансформаційні процеси в системі податкового адміністрування. Економіка. Фінанси. Право, 2016. С. 10-14.

8. Масленніков Є.І., Яценчук Ю.Ю. Основні засади реформування податкової системи України в сучасних умовах. Науковий вісник ОДЕУ. ВАМН. Науки: економіка, політологія, історія, 2011.

References

1. Krysovatyi A.I., Ivanov Yu.B., Desiatniuk O.M. Tax system: textbook. Kyiv, 2006. 920 p. (in Ukrainian)
2. Yurii S.I., Fedosov V.M. Finance: textbook, Kyiv, 2008. 611 p. (in Ukrainian)
3. Husiev A.A. Relationship problems of taxation and economic growth. Materials of IX International round table "Actual socioeconomics and juridical issues of development of Ukraine and its regions". Odessa, 2018. pp. 116-119. (in Russian)
4. Yuodaitene O. Economic theory, macroeconomics. URL: <https://pandia.ru/text/78/148/14934-8.php> (in Russian)
5. Tax code of Ukraine : Law of Ukraine dated 02.12.2010 No. 2755-VI. Date updated: 01/03/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (in Ukrainian)
6. On the government budget of Ukraine : Law of Ukraine dated 23.11.2018. № 2629-VIII. Date updated: 23/03/2019. URL: <https://data.rada.gov.ua/laws/show/2629-19> (in Ukrainian)
7. Maslennikov Ye.I., Netrebska K.Yu. Transformation processes in the system of tax administration. Economics. Finances. Law. 2016. pp. 10-14. (in Ukrainian)
8. Maslennikov Ye.I., Yatsentiuk Yu.Yu. Basic principles of the reform of tax system of Ukraine in modern conditions. Scientific bulletin of OSEU. VAMN. Science: economics, political science, history. 2011. (in Ukrainian)